

Svest: naučni izazov 21. veka, D.Raković, Dj.Koruga, eds., ECPD & Čigoja, Beograd (1996).

PSIHOTERAPIJSKI RITUAL U TRIBALNIM AMAZONSKIM GRUPAMA

Časlav Hadži-Nikolić, Branka Petković-Medved

Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika ŽTP "Beograd", Beograd

Rezime. Plemena naseljena na teritorijama gornjeg toka Amazona koriste halucinogene u napitku zvanom ajauaska (Ayahuaska) za specijalni psihoterapijski ritual. Ritual kontroliše šaman, koji ovaj poziv odabira sam, iz sopstvene duboke potrebe da istraži mogućnosti da pomogne sopstvenom okruženju. Sam ritual baziran je na iskustvima koja šamanu prenosi učitelj, kao i iskustvima koje šaman stiče sam, a njegova terapijska specifičnost odnosi se kako na tehniku, tako i na cilj. Ulaženje u svet druge realnosti prati vizualizacija i oslobađanje individualnog i kolektivnog nesvesnog sadržaja i, uz podršku šamana i učesnika rituala, bolesnik otpočinje traganje za sopstvenim identitetom, sopstvenim mestom unutar grupe, Univerzuma, da bi na kraju došao do najvažnijeg, sticanja osećanja zaštićenosti, sigurnosti i ohrabrenja koje mu pružaju svemoćne kosmičke sile sa kojima kontaktira tokom rituala. Šaman šalje bolesnika u avanturu takvog putovanja, prati ga, prima i interpretira događaje iz tog stanja izmenjene svesti kao svrsishodne i značajne poruke, i na taj način koriguje disbalans između pozitivnih i negativnih uticaja koji je, po njegovom shvatanju, pravi uzrok svih bolesti, nesreća i još gorih stanja. Vraćanje bolesnika u okrilje zajednice u kojoj ponovo oseća podršku i uklanjanje opasnosti koje prete fizičkom, duhovnom, socijalnom i kulturalnom integritetu individue i grupe, putem ponovnog uspostavljanja izgubljenog sklada između njih i kosmičkih sila - svrha je tretmana i preduslov za postojanje i opstanje zdravog pojedinca i društva.

Ključne reči: *šaman, halucinogeni, transpersonalno iskustvo.*

U plemenima gornjeg toka Amazona [1] osoba zadužena za ono što bi se u zapadnoj literaturi nazvalo psihijatrijskim interventnim poljem je, nesumnjivo, šaman. Briga o psihičkom integritetu članova grupe i grupe u celini nalazi se isključivo u domenu njegovog delovanja. Za razumevanje terapijskog aspekta delovanja šamana bitna je, pre svega, tehnika koju koristi u svojim intervencijama, a koja predstavlja suštinu njegovog delovanja i koja ga, uostalom, i razlikuje od značajnih ličnosti sličnih kategorija (medicine man, jebatero itd). Radi se o tehnici koju je Mirča Eliade nazvao tehnikom ekstaze, a Majkl Harner (možda srećnije), stanjima šamanske svesti.

Bez obzira na terminologiju, radi se o stanjima *izmenjene svesti* u koje šaman ulazi na različite načine a u okviru koje ostvaruje kontakt, da upotrebimo Kastanedin izraz, sa "drugom realnošću", odnosno, opaža neobične manifestacije realnosti, koja postoji paralelno sa ovom svakidašnjom, ali, koja je skrivena, nevidljiva i u koju se može ući samo kroz dramu ekstatičnog stanja. U toj skrivenoj realnosti, prema šamanskom konceptu sveta i univerzuma, prebiva Panteon, sile koje poseduju apsolutno znanje i apsolutnu moć. Da bi ostvario svoju misiju, šaman mora da pozna je, prvo, način kako da dospe u ekstatično stanje (dakle, u stanje izmenjene svesti) i kroz njega

ostvari kontakt sa drugom realnošću, i drugo, mora da razume zbivanja u drugoj realnosti, odnosno, da razume i interpretira poruke koje iz tog sveta dobija. Halifaks smatra da je upravo "buđenje prema drugom redu stvari, iskustvo ekstaze i otvaranje vizualnih područja, osnova šamanske misije" [2].

Drugi značajan element koji šamana razlikuje od sličnih kategorija plemenski značajnih ljudi je *cilj* njegovog puta u drugu realnost. Na ovaj put se kreće iz praktičnih razloga - da se otkrije uzrok bolesti, da se nađe lek za nju, da se sagledaju opasnosti koje prete pojedincu ili grupi... Pri tome se bolest shvata u vrlo širokom kontekstu - kao delovanje negativnih sila (Zla), koje ugrožavaju psihički, fizički i socijalni integritet pojedinca i grupe. Ovde treba naglasiti da se u posmatranim grupama tokom terapijskih seansi javlja i "mistični doživljaj", ali da on u ovim okvirima ima praktični značaj (drugim rečima, ništa se ne menja u koncepciji da šamanski put u drugu realnost ima isključivo praktični značaj). "Mistični doživljaj" u ovom kontekstu nema religioznu pozadinu, već isključivo praktični značaj u smislu traženja čovekovog mesta u velikoj kosmičkoj shemi.

Istina, šaman može učestvovati i u ritualima religioznog karaktera, ali to nije glavni cilj njegovog delovanja. Njegov osnovni zadatak je da uspostavi kontakt sa svetom druge realnosti i u tom kontekstu ostvari praktične ciljeve koji su značajni za celu zajednicu. Odnos prema silama koje poseduju apsolutno znanje i apsolutnu moć, sa kojima dolazi u kontakt, predstavlja još jednu karakteristiku šamana amazonskih grupa. Bez obzira na intenzitet ovog odnosa, bitno je da šaman nikada ne potpada pod njihov uticaj: *on nikada nije posednut*. Šaman je uvek svoj. On je samo znalac, interpretator skrivenog, ekspert za komunikaciju sa Panteonom. Ni u jednoj od posmatranih grupa ne postoji pojam opsednutosti, niti je iko u tim grupama mogao da objasni šta bi to moglo da znači.

Treba pomenuti još jednu karakteristiku specifičnu za šamane amazonskog područja, koja se čini dosta značajnom. Za razliku od drugih, u prvom redu azijskih i australijskih šamana, koji to postaju nasleđem ili "pozivom" ("odozgo"), koji im dolazi tokom bolesti, ekstatičnog stanja ili u snu, amazonski šamani se za takav poziv opredeljuju svojom voljom. Šamansko opredeljenje predstavlja njihov lični izbor, posledicu duboke potrebe za "velikim traganjem", istraživanjem skrivenih kosmičkih prostora van sebe ili u sebi. Razume se da ovakvo opredeljenje dovodi do izvesne izolovanosti iz grupe, što je, možda, navelo neke istraživače da u njihovom ponašanju nađu elemente psihopatske strukture, neurotičnih aranžmana ili, čak, psihotičnih stanja. Ovakve pretpostavke nemaju osnova, bar što se tiče šamana u gornjoj Amazoniji. U našem istraživanju nismo sreli ni jednog među njima koji bi pokazivao vidljivo psihotično ili psihopatsko ponašanje...

Da bi ostvario svoju misiju, šaman, dakle, mora da poznaje dve stvari: prvo, način kako da dospe u ekstatično stanje i drugo, kako da razume neobične manifestacije realnosti koje se u takvom stanju javljaju, odnosno, kako da protumači poruke koje mu od njih dolaze.

Što se tiče prvog zahteva vezanog za postizanje ekstatičnog stanja, kao preduslova za prodiranje u svet druge realnosti, šamani Amazonije, sledeći tradicije svoje psihodelične kulture, koriste isključivo psihotropne napitke, što je razumljivo kada se imaju u vidu neiscrpne mogućnosti koje im nudi biljni svet koji ih okružuje. Upotreba psihotropnih biljaka je najdramatičniji, možda najopasniji, ali, sigurno, najefikasniji način dosezanja izmenjenih stanja svesti i ulaska u svet drugog reda stvari. Razumevanje zbivanja, simbola i poruka koje dolaze iz tog sveta predstavlja mnogo teži zadatak čije je rešenje dostupno samo izuzetnim pojedincima. Ovo znanje šaman stiče na dva načina. S jedne strane, predaju ga učitelji šamani svojim učenicima tokom meseci i godina intenzivne obuke u uslovima oštre askeze, dok ga, s druge strane, obogaćuje sam šaman, ličnim iskustvom stečenim na samostalnim putovanjima. Šaman mora izvrsno da poznaje morfologiju sveta druge realnosti kroz koju se kreće, kao i bića sa kojima se na tom putu susreće, kako bi mogao da ih identifikuje i protumači njihove poruke. Njihovi pokreti, jezik kojim se služe, način pojavljivanja i nestajanja, uvek imaju specifično značenje koje je neophodno razumeti. Sva zbivanja sa kojima se šaman susreće na tom putu imaju svoj smisao, a učitelj mu daje ključ da se on odgonetne. Bez tog ključa sve izgleda haotično, nerazumljivo, zastrašujuće. Razumevanje zbivanja u tom svetu, prepoznavanje slika koje iskrsavaju unosi red u ovaj kaos, strukturira ga i daje mu smisao. Šaman, dakle, mora da nauči da se u tom svetu snalazi i da ga razume kao što se snalazi i razume svet obične realnosti u kome živi njegova grupa.

Sam ili praćen drugim članovima grupe, šaman u toku posebnih rituala zaranja u halucinogeni doživljaj, prelazeći iz jednog stanja svesti u drugo (iz stanja tzv. obične, u stanje šamanske svesti). On, dakle, ulazi u "druhu realnost" i na osnovu ličnih iskustava i znanja dobijenih od učitelja, nastoji da u scenariju druge realnosti nađe odjeke kosmogonije i teogonije grupe kojoj pripada, i da u tom kontekstu protumači sebi i svojim pratiocima poruke koje odatle dolaze. U opserviranim grupama svi članovi grupe, nakon inicijacije, mogu da uzimaju psihotropne napitke, odnosno, da ulaze u stanje druge realnosti, ali, šaman je jedini koji tu realnost razume i može da im je interpretira.

U ovom tekstu nema mesta za opis samog rituala, ali da bismo bar donekle stvorili dekor situacije pomenućemo da u njemu, pored šamana i, eventualno, njegovih pomoćnika, učestvuje još pet do sedam ljudi, "pacijenata", čiju je prethodnu selekciju šaman brižljivo izvršio. Ceo ritual se odvija isključivo noću na posebnim, za to određenim mestima van sela ili na njegovoj ivici. Kao psihotropno sredstvo koristi se napitak poznat kao ajauaska (Ayahuaska) koji još uvek nije u potpunosti identifikovan. Osnovne biljke koje ulaze u sastav napitka su iz porodice Malpighia i to *Banisteriopsis caapi* i *Banisteriopsis inebrians*, obe liane iz džungle. Pored ovih biljaka, u sastav ajauaske ulazi i niz drugih, čiji izbor određuje svaki šaman posebno, zavisno od svog znanja, iskustva ili cilja koji želi da postigne. Neke od tih biljaka su identifikovane (*Psychotria viridis*, *Banisteriopsis rusbyana*), dok je većina još uvek neidentifikovana. U hemijskom pogledu, osnovni sastojak je alkaloid harmin (sadržan u *Banisteriopsis caapi*), ali su drugi sastojci u hemijskom pogledu takođe neidentifikovani. Sam ritual

je dosta složen, ali ga na ovom mestu, bez obzira na njegove antropološke i psihoterapijske implikacije, ne možemo opisivati. Krucijalno mesto ceremonije je ispijanje ajauaske, koje se obavlja jedan sat po otpočinjanju rituala. Na efekte ajauaske (koji su različiti, zavisno od vrste, doze i onoga šta je šaman kod određenog pacijenta želeo da postigne) čeka se oko pola sata, ponekad nešto duže. Koje će efekte proistekle iz celog konteksta rituala šaman koristiti zavisice, pre svega, od terapijskog cilja koji želi da postigne kod određenog pacijenta.

Još jednom je neophodno napomenuti da se u ovim grupama svet doživljava kao ravnoteža pozitivnih i negativnih (zlih) sila. Kada nadvladaju negativne, nastaju nesreće, bolesti i smrt. Bolest se tako doživljava u veoma širokom kontekstu, kao ugrožavanje ne samo fizičkog, psihičkog i socijalnog integriteta pojedinca i grupe, već i njihovog kulturnog integriteta, kao i narušavanje njihovih skladnih odnosa sa kosmičkim silama. Ovakvo poimanje bolesti ne samo da nameće veću odgovornost šamanu kao ekspertu za interpretaciju u natprirodnoj sferi i kosmičkim prostorima, već ga primorava da funkcioniše na više nivoa, počev od izbora melema protiv ujeda zmije do poznavanja odgovora na pitanja kao što su: Ko sam ja?; Šta sam ja?; Gde je moje mesto u Univerzumu?

Ovakvo shvatanje bolesti i lečenja u posmatranim grupama dozvoljava nam da ocartamo nekoliko nivoa u kojima deluje šaman. Ti nivoi mogli bi se definisati kao:

- empirijsko-racionalni (pre svega fitoterapijski);
- magijski;
- socijalni;
- psihološki;
- transpersonalni ili integrativni.

Razume se da se svi ovi nivoi na kojima funkcioniše šaman međusobno prepliću tako da ih je na prvi pogled teško izdvojiti, ali u terapijskom postupku oni postoje kao celine i mi ih možemo pratiti kao terapijske entitete. U ovom tekstu ostavićemo po strani prva tri nivoa, odnosno, empirijsko-racionalni, magijski i socijalni kontekst terapijskog postupka, koji su, inače, veoma značajni za razumevanje šamanske terapijske akcije u celini.

Oni psihoterapijski aspekti grupnog rituala koji se odvijaju po tipu otvorene, specijalizovane, direktivno vođene grupe, pri čemu korišćeni dizleptici imaju ulogu da smanje odbranu, olakšaju izbacivanje potisnutih sadržaja, omogućuje lakšu komunikaciju unutar grupe, povećaju sugestibilnost u odnosu na lidera grupe i povećaju uvide - takođe su od izuzetnog značaja u terapijskom smislu, ali nam okviru i cilj teksta ne dozvoljavaju da se na njima duže zadržavamo.

U ovom radu stavljamo akcenat na one implikacije šamanske akcije koje u terapijskom smislu nekim svojim aspektima zadiru u domen transpersonalne psihologije.

Svakako da pojava vizuelnog sadržaja pod dejstvom halucinogenih napitaka predstavlja najimpresivniji deo seanse. Pacijent je preplavljen slikama čije značenje

najčešće ne razume i za čije tumačenje je prinuđen da se obrati šamanu i prizove tradiciju i mit. Pojava ovih slika dozvoljava različite mogućnosti u njihovoj interpretaciji i traganju za njihovim značenjem. To značenje različito vide teolozi, a različito antropolozi, psiholozi i psihijatri. Ovi poslednji imaju svoje varijante, zavisno od profesionalne ideologije koju su prihvatili. Ne zadržavajući se, dakle, na različitim teorijskim konceptima, pomenućemo da većina terapeuta, koja je radila sa halucinogenima u psihoterapijskom kontekstu, smatra da halucinogeni doživljaj predstavlja autentični podsvesni materijal koji u slikama izbija nakon rušenja odbrambenih zidova. Ako bismo, dakle, prihvatili da vizuelni sadržaj koji dominira ajauaska sesijom predstavlja manifestaciju podsvesnog materijala [3], onda bi šaman pravio, rekli bismo, kulturalnu arabesku, projektujući podsvesni sadržaj u natprirodnu sferu. Svojom interpretacijom izronjenih slika on podsvesni sadržaj svoga pacijenta stavlja u kulturalni kontekst, čime postiže različite rezultate. Na taj način pacijent, najpre, izbegava mučan susret sa svojom podsvešću. Ma koliko ovaj svet bio pun užasa, ma koliko susret sa njim uznemiravajući i zastrašujući, on je još uvek mnogo lakši od susreta sa samim sobom, pogotovu kada se kroz taj svet prolazi uz pomoć vodiča i uz podršku grupe. Možda bismo mogli reći da pacijent dobija neku vrstu uvida, ali, kulturalno određenog uvida u modifikovanoj formi, koji je manje bolan i kulturalno prihvatljiv. Unutrašnja opasnost projektovana je u spoljašnju. Natprirodni svet bi na ovaj način postao riznicom čudernih sadržaja podsvesti. U ovoj riznici šaman bi mogao da prepozna želje, strahove i potrebe svojih pacijenata i da ih interpretira u skladu sa kosmogonijom i teogonijom svoje grupe. Može se sa dosta sigurnosti pretpostaviti da neke slike imaju izrazito individualni karakter i da baš na tim slikama šaman stvara osnovu za tumačenje problema svojih saplemenika.

Ipak, najznačajnija dimenzija halucinogenog iskustva, koja praktično predstavlja suštinu terapijskog postupka u izolovanim grupama Amazonije, je ona dimenzija koja dotiče univerzalne teme, od pitanja ličnog identiteta pojedinca do pitanja njegovog mesta u kosmičkoj shemi. Ovo iskustvo, koje se opisuje kao doživljaj transcendiranja granica empirijske realnosti, izlaženje iz okvira profanog življenja i zalaženje u sfere kosmičke egzistencije i susret sa najvišim principom, često se u literaturi naziva transpersonalnim iskustvom, jer se u religioznoj terminologiji označava mističnim doživljajem.

Postavlja se pitanje kakve su karakteristike ovog iskustva (i da li ono, kao takvo postoji) u šamanskom konceptu, koji, prema mnogim ekspertima za šamanizam (među kojima je i Eliade) ne sadrži ovu (mističnu) komponentu i koji je usmeren isključivo ka praktičnim ciljevima. Sudeći po šamanističkoj praksi, u posmatranim grupama se ove kategorije međusobno ne isključuju. Naprotiv, one se dopunjuju, s tim što je mistično ili transpersonalno iskustvo u direktnoj funkciji lečenja, ukoliko ovo lečenje shvatimo u kontekstu koji odgovara šamanskom konceptu bolesti. Kako god definisali mistični doživljaj, on se uvek svodi na iskustvo neposrednog kontakta sa najvišim silama, na "opštenje sa svetom koji nije ničim uslovljen" [4] ili, sasvim koncizno, "ostvarenje veze nečije svesti sa apsolutnim" [5]. U ekstatičnom stanju, krećući se kosmičkim prostorima, šaman upravo nastoji da ostvari kontakt sa bićima koja poseduju

apsolutno znanje i apsolutnu moć. Iz tog kontakta pokušava da izvuče odgovore na pitanja kao što su: Ko sam ja?; Odakle dolazim i kuda idem?; Kome pripadam?; Kakvo je moje mesto u Univerzumu? - dakle, na pitanja koja se nalaze u osnovi svakog mističnog traganja. U ovakvom kontekstu šamanski "put", koji u osnovi predstavlja traganje za apsolutnim, nesumnjivo ima elemente mističnog. Mistično, međutim, ne isključuje praktične ciljeve ovog "puta". Naprotiv, mistični ili transpersonalni doživljaj je u komplementarnom odnosu sa ovim ciljevima. Drugim rečima, ovaj doživljaj je u neposrednoj funkciji ciljeva šamanske akcije, u prvom redu, lečenja. Kako se u ovakvim doživljajima čovek neprestano vraća svom mističnom, transsubjektivnom korenu i početku, potpuno je razumljiv njegov put iz "ovde i sada" u "tamo i onda", njegovo vraćanje u mitsku prošlost i dramatičan susret sa mitskim scenama i simbolima, kroz koje se ostvaruje tako značajna veza između čoveka i Kosmosa. Sledeći ideju nesvesnih sadržaja koji se oslobađaju pod dejstvom psihotropnih supstanci, mogli bismo pretpostaviti da se na ovom nivou oslobađaju dublji slojevi nesvesnog materijala koji bi pripadali kategoriji kolektivnog nesvesnog. To bi se odnosilo na pomenutu pretpostavku da određeni halucinogeni u određenim dozama bude određene slojeve nesvesnog materijala [6]. Transpersonalno iskustvo bi u tom kontekstu odgovaralo buđenju arhetipskih sadržaja čije je poreklo tako davno zakopano u misteriji prošlosti da izgleda kao da nema ljudsko poreklo.

Cela stvar se može posmatrati i na drugi način, koji izgleda veoma logičan i prihvatljiv, u prvom redu zato što se ne zasniva na pretpostavkama i spekulativnim aranžmanima, već na nekim objektivnim detaljima koji se u ovom kontekstu nikako ne mogu izbeći.

Pre svega, mora se imati u vidu da psihotropne supstance, uključujući i halucinogene, deluju neposredno na moždano tkivo, a ne na perceptualne i emocionalne misaone sadržaje. Sa prilično sigurnosti može se tvrditi da halucinogeni deluju na sinaptičku transmisiju, što bi značilo da "modifikuju mozak, a ne dušu". Ta modifikacija bi se ogledala u labavljanju ili gubitku veza između psihološke delatnosti i tekuće realnosti. Drugim rečima, odigravao bi se izvestan rascep: predstave, osećanja, misli, imaginacije itd., oslobađale bi se kontrole neposredne i često mučne realnosti. Moglo bi se, dakle, reći da halucinogeni oslobađaju ili rasterećuju mozak od mnogobrojnih stimulusa i informacija kojima se stvarnost nameće čoveku. Svest, kao funkcija centralnog nervnog sistema, biva oslobođena tiranije tekuće realnosti. U neku ruku, halucinogeni, zatvaranjem kanala koji donose informacije iz tekuće realnosti, oslobađaju svest. Tako oslobođena svest može da se odmakne od svakodnevnih delatnosti i aktuelnih problema i da se usredsredi na opšta pitanja. Pod opštim pitanjima, sa stanovišta individue, podrazumevaju se: njen odnos prema sebi, grupi i Univerzumu. Svaka svest, dakle, počinje sa odnosom prema sebi, tj, svešću o sebi. Sledeći važan odnos je odnos prema grupi, dok je treći nivo - odnos prema Univerzumu.

Iščezavanjem ili bar značajnim smanjenjem prisustva tekuće realnosti, duhovni svet postaje prava i jedina realnost. U toj realnosti se šaman (ili njegov pratilac) pretvara u mislioca koji se suočava sa sobom, svojom grupom i Univerzumom. U svakodnevnom životu on može biti nesvestan individualnih, grupnih ili kosmičkih simbola i

konceptata - ili, bolje reći, nesposoban da operiše njima. Halucinogeni koji uklanjaju "smetnje" koje potiču iz tekuće realnosti, oživljavaju sadržaje koji bi bez pomoći šamana ostali verovatno zauvek pritajeni i izvan svesti individue. Oni (halucinogeni), reklo bi se, ometaju realističku svest, ali oslobađaju duh.

Jednom rečju, "primitivni lovac" se u toku ovakvog iskustva pretvara u mislioca koji traži izgubljenu duhovnu ravnotežu ne u praktičnoj delatnosti na koju je navikao, već u duhovnom naporu koji treba da ga integriše sa svetom od koga zavisi i Univerzumom čiji je deo. Svojim dejstvom, na način kako je opisano, halucinogeni omogućavaju pojedincu da se otisne u svet u kojem vladaju vizije, uspomene, fantazije i snovi. Ovi doživljaji (vizije, slike, sećanja) mogu biti proizvod, s jedne strane, elemenata iskustva individue, a sa druge, procesa koji je zajednički svim ljudima. Prema ovom konceptu - ukoliko postoji nešto što prevazilazi individualno znanje i predstavlja kolektivnu svojinu čovečanstva, onda to može da bude delatnost koja se sastoji od psiholoških operacija. Na osnovu dobijenog znanja i ličnog iskustva, šaman ocenjuje koje od izronjenih slika pripadaju individualnom iskustvu, a koje su rezultat opštih psiholoških procesa, i tome prilagođava svoj terapijski stav. Na ovom nivou terapijskog postupka, šaman potencira upravo svojstvo halucinogena da "okreću svest" iz polja aktuelnih zbivanja obične - tekuće realnosti ka "drugoj realnosti", odnosno ka duhovnom svetu, prepuštajući pacijenta tom doživljaju i prateći ga na tom putu. Rekli smo da taj put podrazumeva tri bitna nivoa. Prvi nivo predstavljen je odnosom prema sebi i sadrži pitanja kao što su: ko sam ja, odakle dolazim, kuda idem, kome pripadam, kako mogu da opstanem u svetu? Centralna tema je ovde, dakle, lični identitet. Međutim, postavljanjem pitanja ličnog identiteta, brzo se stiže do sledećeg nivoa koji je gotovo nerazdvojan sa prvim. Na tom drugom nivou nalazi se najvažnija dimenzija identiteta jedinice - njen odnos prema grupi. U Mačigenka grupi za ajauasku kaže se: "Ajauaska je nešto što se pije... ona ti pokazuje odakle dolaziš, odakle dolaze sve Mačigenke, koje su bile i koje jesu... Ti onda znaš da ništa ne može da ti se dogodi". Na ovom nivou presudno je poimanje reda stvari, odnosno, način na koji pleme funkcioniše, i u tom kontekstu, potreba individue da sebe smesti u strukturu plemena, društva. Tek kada sebe vidi integrisanog u grupu, pojedinac se usuđuje da se sretne sa apsolutnim silama. Cilj šamana je upravo da usmeri pacijenta na direktan susret sa tim silama koje poseduju apsolutno znanje i apsolutnu moć. Pitanje kosmičkih sila, apsoluta, božanstva, nije nastalo iz akademske potrebe da se pojmi beskrajnost vremena i prostora i poreklo Univerzuma, već je izraz nemoći i potrebe za zaštitom, sigurnošću i ohrabrenjem. Sva razmišljanja o vremenu, poreklu, beskrajnosti, imaju za osnovu nesavladivu ljudsku potrebu za zaštitom i osloncem. Šaman je, razume se, radoznaliji od svojih saplemenika i sigurniji u traganju za svemoćnim kosmičkim silama, ali, njegovo duboko interesovanje za početak i poslednji smisao svega ima u osnovi istu potrebu za zaštitom, ohrabrenjem, sigurnošću, napor da se lični smisao poveže sa smislom univerzalnog poretka, da se pronade mesto u velikoj kosmičkoj shemi i time još jednom potvrdi integrisanost u svet apsolutnih sila, jer bi bez te integrisanosti njegova sudbina i sudbina cele grupe bili prepušteni bespomoćnim ljudskim snagama. Njegova terapija je usmerena upravo u tom smislu. Dovedi

ljude u kontakt sa apsolutnim silama, u okviru koga će se neposrednim doživljajem uveriti u njihovu blagonaklonost i svemoć.

Kada se u terapiji dođe do ovog nivoa, onda se identitetu kako individue, tako i grupe, daje definitivna validnost koja vraća samopouzdanje i veru u sebe. Sa šamanske tačke gledišta potpuno je irelevantno da li su kosmičke sile sa kojima se susreće uskrsele iz kolektivne svesti i davno zakopanih iskustava, ili je u njihovoj osnovi elaboracija univerzalnih psiholoških procesa. To može da bude tema naših razmišljanja i profesionalnih ideologija. Za šamana je bitno da ove sile postoje na nivou "druge realnosti", da se sa njima može ostvariti autentična komunikacija u okviru prelaska u "stanje šamanske svesti", da se, dakle, mogu doživeti i da se može neposredno uveriti u njihovu blagonaklonost i zaštitu. To je centralno mesto i suština šamanskog lečenja.

U svom terapijskom postupku šaman se koristi opštim i globalnim snagama, kao što su zajednica i više (božanske) sile, za rešavanje individualnih problema. Idući, dakle, od opšteg ka posebnom, šaman polazi od najopštije kolektivne svesti, da bi je primenio na poseban slučaj, za razliku od, na primer, psihijatra, koji polazi od posebnog slučaja, od individue i njene odgovornosti, sa ciljem da je osposobi i prilagodi zajedničkim i opštim zahtevima. Pripadnik native kulture vidi u opštem - saveznika, blagonaklonost i podršku, dok pripadnik zapadne kulture vidi opšte i zajedničko kao protivničku silu kojoj nije dorastao.

Ne možemo dovoljno puta istaći da se suština šamanskog terapijskog postupka može interpretirati na različite načine, počev od pomenutih teorija koje nam se čine zgodnim (prihvatljivim), do veoma uzbudljivog koncepta "elektromagnetnog modela svesti" D.Rakovića, koji tek čeka da uđe u intelektualni žargon vremena. Interpretacije će, dakle, zavisiti od našeg profesionalnog, filozofskog, pa i religioznog stava. Šaman će, međutim, ostati ravnodušan prema njima, obavljajući efikasno svoj psihoterapijski zadatak u okviru sopstvenog doživljaja čoveka, sveta i Kosmosa.

LITERATURA

- [1] Ovaj rad je rezultat
- istraživanja na terenu (oblasti naseljene grupama Aguarunas, Machiguegas u gornjem slivu Amazona, uglavnom duž reka Maranon, Ucayali i Madre de Dios);
  - obrade dokumentacije (misionarski, antropološki, lingvistički izvori) i druge dostupne literature:
- G.Baer, Religion y shamanismo de los Matsigenka, *Amazonia Peruana* 2 (CAAP, Lima, 1979); G.Baer and W.Snell, An Ayahuasca Ceremony among the Matsigenka (Eastern Peru), *Zeitschrift für Ethnologie* 99 (Braunschweig, 1974); R.W.Bergman, Shipibo Subsistence in the upper Amazon Rainforest, Ph.D. thesis (University of Wisconsin, USA, 1974); B.Berlin, Bases empiricas de la Cosmología Botanica Aguaruna in A.Chirif, ed., *Etnicidad y ecología* (CIPA-Centro de investigación y promoción Amazonica, Lima, 1979); A.Chirif, M.Carlos, and M.Rogue, *Los Shipibo-Conibo del*

Ucayali diagnostico socio-economico (SINAMOS-Unidad de Apoyo a las Comunidades Nativas, Lima, 1977); W.Dubin, The use of Meditative Techniques in Psychotherapy Supervision, *J. Transpers. Psychol.* 23 (1991); A.Klenman, Rethinking Psychiatry: From Cultural Category to Personal Experience, *Transcult. Psychiat. Res. Rev.* (Quebec, Canada) 36, No 3 (1989); V.Manafield, Looking into Mind: An Undergraduate Course, *J. Transpers. Psychol.* 23, No 1 (1991); S.Penzik, Drama Therapy as a Form of Modern Shamanism, *J. Transpers. Psychol.* 20, No 1 (1991); A.Roland, The Influence of Culture on Self-Object Rehabilitation an Asian American Comparison, *Transcult. Psychiat. Rev.* 26, No 2 (1991).

- [2] Joan Halifax, *Shaman the Wounded Healer* (Crossroad, New York, 1982).
- [3] Ovde bi se moglo govoriti o aktiviranju COEX sistema (The System of Condensed Experience)
- [4] N.Drury, *The Shaman and the Magician* (Routledge & Kegan Paul, London, 1982), p. 89.
- [5] E.Underhill, *Mysticism* (Methuen, London, 1972), p. 97.
- [6] C.Jung, *Man and his Symbols* (Dell, New York, 1968), pp. 41-42. Ovde sećanja iz biološke prošlosti ne bi imala nikakvog značaja. Doživljaj bi predstavljao susret sa duboko zakopanim sećanjima kolektivne prošlosti.
- [7] D.Raković, *Moždani talasi, neuronske mreže i jonske strukture: biofizički model izmenjenih stanja svesti, ova knjiga.*